

ВАРЛАМ ШАЛАМОВ

ТИШИНАТА

Превод от руски: Татяна Ваксберг, 2010

chitanka.info

Всички ние, цялата бригада, с учудване, недоверие, предпазливост и страх сядахме около масите в лагерния стол — мръсни лепкави маси, на които се хранехме през целия си тукашен живот. Защо пък масите да са лепкави — да не е разливана супа тука, нали „който бърка в меда, често забравя лъжицата“, но лъжици всъщност нямаше, а и една разлятата супа би била събрана с пръсти и просто излизана.

Беше време за храна на нощната смяна. Нашата бригада беше покрита в нощната смяна, беше скрита от нечии очи — ако изобщо е имало такива очи — в нашата бригада бяха най-слабите, най-лошите, най-гладните. Ние бяхме човешки отпадъци и все пак се налагаше да ни хранят, при това не с отпадъци и дори не с остатъци. За нас също отиваха някакви мазнини, топла храна, а най-важното — хляб, абсолютно същия по качество хляб, като онзи, който получаваха най-добрите бригади, които все още имат сили и отчитат план в основното производство — отчитат злато, злато, злато...

И понеже не можеше изобщо да не ни хранят, хранеха ни винаги последни — независимо дали бяхме нощна или дневна смяна.

През тази нощ също дойдохме последни.

Живеехме в една барака, в една секция. Познавах някои от тези полутрупове — от затвора, от транзитките. Аз ежедневно се движех заедно с тази пиhtия от дрипави куртки, платнени ушанки, носени от баня до баня; плъстени ботуши, пристегнати с дрипави панталони и обгорели от огньовете, и само по памет се досещах, че сред тях са червендалестият татарин Муталов — единственият жител в цял Чимкент, който имал двуетажна къща с железен покрив, и Ефимов — бившият първи секретар на Чимкентския градски съвет на партията, който през трийсета ликвидирал Муталов като класа.

Тук беше и Оксман, бившият началник на политотдела на дивизията, когото маршал Тимошенко, преди още да стане маршал, беше изгонил от дивизията си като евреин.

Тук беше и Лупилов — помощник на върховния прокурор на СССР, помощник на Вишински. Жаворонков — машинист от Савеловското локомотивно депо. Беше и бившият началник на НКВД от град Горки, който в транзитката беше захванал спор с някакъв свой „подопечен“:

— Били са те, значи? И какво от това? Щом си се подписал, значи си враг, объркваш съветската власт и ни пречиш да работим. Ей заради такива гадове ми дадоха петнайсет години.

Аз се намесих:

— Слушам те и се чудя какво да направя — да се смея или да те заплюя по физиономията...

Имаше различни хора в тази „издрапваща“ бригада... Имаше и един сектант от сектата „Един Господ знае“, но сектата може и по друг начин да се е назвала — просто това беше единственият и постоянен отговор на сектанта на всички въпроси на началството.

Разбира се, че съм запомnil фамилното име на сектанта — Дмитриев — макар че самият сектант никога не се беше отзовал на него. Ръцете на другарите и бригадира придвижваха Дмитриев от място на място, поставяха го в строя, водеха го.

Конвойт често се сменяше и почти всеки нов конвой се опитваше да проумее тайната на отказа в отговор на заплашителното: „Обозначи се!“ — при излизане на работа за полагане на така наречения труд.

Бригадирът накратко разясняваше положението и зарадваният конвой продължаваше проверката.

Сектантът беше писнал на всички в бараката. Нощем не спяхме от глад и се топлеме, топлеме се около желязната печка, прегръщахме я с ръце, улавяйки отиващата си топлина на изстиващото желязо, доближавайки лица до желязото.

Разбира се, ние преграждахме пътя на тази нищожна топлина до останалите жители на бараката, легнали — и не заспиващи от глад като нас — в далечните ъгли, покрити със скреж. Оттам, от тези далечни тъмни ъгли, покрити със скреж, изскачаше някой, който имаше право да вика, а понякога и право да бие, и прогонваше с псуви и ритници от печката гладните бачкатори.

До печката можеше да се стои легално, ако си подсушаваш хляба, но кой пък имаше хляб, че да го суши... И колко часа може да подсушаваш едно парче хляб?

Ние мразехме началството, мразехме се помежду си, а най-много мразехме сектанта — заради песните, химните, псалмите...

Всички мълчаха, прегърнали печката. Сектантът пееше, пееше с хриптящ простинал глас-тихо, но пееше някакви химни, псалми, стихове. Песните нямаха край.

Аз работех в tandem със сектанта. Останалите жители на секцията по време на работа си почиваха от пеенето на химни и псалми, почиваха си от сектанта, а за мен нямаше дori и такъв момент на облекчение.

— Млъкни за малко!

— Отдавна да съм умрял, ако не бяха песните. Просто да съм се оставил на мразовития студ. Нямам сили. Само малко повече сили да имах. Аз не се моля на бог да умра. Той всичко вижда.

В бригадата имаше и някакви други хора, обвити в парциали, еднакво мръсни и гладни, с еднакъв блъсък в очите. Какви бяха? Генерали? Герои на испанската война? Руски писатели? Колхозници от Волоколамск?

Седяхме в стола и не разбирахме защо не ни дават да ядем, какво чакат? Каква новина имат да ни съобщават? За нас новините можеха да са само хубави. Има такъв предел, отвъд който всичко, което се случва на човек, може да е само за добро. Новината може да е само хубава. Всички разбираха това с тялото си, не с разсъдъка си.

Отвътре отвориха прозорчето за подаване и взеха да ни носят паници със супа — гореща! Каша — топла! И кисел — за трето — почти студен! На всеки дадоха по една лъжица и бригадирът предупреди, че трябва да върнем лъжиците. Разбира се, че ще върнем лъжиците. За какво са ни лъжици? За да ги разменим за тютюн в другата барака? Разбира се, че ще върнем лъжиците. За какво са ни лъжици? Ние отдавна сме свикнали да ядем от ръба. За какво ни е лъжица? Онова, което остане на дъното, може да се подбутне с пръст към ръба, към изхода...

Нямаше какво да му мислим — пред нас имаше храна, ядене. На ръка ни дадоха хляб — по една двестаграмовка.

— Само хлябът е по дажба — тържествено обяви бригадирът — а останалото е на корем.

И ние ядяхме на корем. Всяка супа се състои от две части — бульон и месеста част. На корем ни даваха от бульона. Затова пък за второто ястие, за кашата, нямаше никаква измама. Третото ястие — хладка вода с лек аромат на нишесте и едваоловима следа от разтворена захар. Това беше кисел.

Стомасите на арестантите изобщо не са загрубели, техните вкусови способности не са притъпени от глад и груба храна. Напротив,

вкусовата чувствителност на гладния арестантски стомах е необичайна. Арестантският стомах произвежда изтънчена реакция, която не отстъпва по качество на която и да било физическа лаборатория от която и да било страна от втората половина на двайсети век.

Един свободен стомах не би успял да усети наличие на захар в онзи кисел, дето го ядохме, или, по-скоро пихме, през онази колимска нощ в златна мина „Партизан“.

А на нас този кисел ни се струваше сладък, ужасно сладък, изглеждаше ни чудо, и всеки си припомняше, че захарта все още съществува на белия свят и дори може да се озове в арестантския казан. Какъв е този вълшебник...

Вълшебникът беше наблизо. Ние го забелязахме след първото ястие на втория обяд.

— Хлябът е само по дажба — каза бригадирът — останалото е на корем. — и хвърли поглед към вълшебника.

— Да-да — каза вълшебникът.

Това беше дребничко, чистичко, мургавичко, измитичко човече и с още непремързвало лице.

Нашите началници, нашите надзиратели, десетниците, техническите ръководители, началник-лагерите, конвоите — всички те вече бяха вкусили от Колима и върху всяко, върху всяко лице Колима беше написала свои слова, беше оставила своя следа, беше набраздила лицата им с излишни бръчки, беше им лепнала за цял живот белега на измръзването — неизтриваемо клеймо, незаличима дамга!

По розовото лице на чистичкото мургаво човече все още нямаше нито едно петънце, нямаше клеймо.

Това беше новият старши възпитател на нашия лагер, току-що пристигнал от континента. Старшият възпитател провеждаше опит.

Възпитателят се бил разbral с началника и настоял да се наруши редът в Колима: по отдавнашна, стогодишна, ако не и хилядагодишна традиция, остатъците от супата и от кашата, натрупани нагъсто точно по дъното, ежедневно се отнасяха от кухнята в бараката на криминалните и се раздаваха в бараките на най-добрите бригади — за да се подкрепят не най-гладните, а най-малко гладните бригади, за да се сведе всичко до изпълнение на плана, да се обърне всичко в злато — душите и телата на всички началници, конвои и арестанти.

Онези бригади — и криминалните също — вече бяха свикнали с това, бяха придобили навика да разчитат на тези остатъци. Значи тук бяха нанесени и морални щети.

Но новият възпитател не се съгласи с обичая, настоя да се раздадат остатъците от храна на най- slabите, най-гладните — така, демек, ще им се повдигне съзнанието.

— Вместо съзнание рога ще им пораснат — опита се да се намеси десетникът, но възпитателят беше твърд и получи разрешение да си проведе експеримента.

За опита беше избрана най-гладната бригада — нашата.

— Ще видите, че когато човек хапне, той от благодарност към държавата започва да работи по-добре. Нима от тези живи трупове, от тези пътници може да се изиска да работят? „Пътници“ — нали така се казва? „Пътник“ е първата дума от криминалния речник, която научих в Колима. Нали правилно я употребявам?

— Да, правилно, — каза началникът на участъка, един волнонаемен стар колимчанин, който беше пратил „под хълма“ хиляди хора от тези златни мини. Беше дошъл да се полюбува на опита.

— Тези кръшкачи, тези симуланти искат да ги храниш цял месец с месо и шоколад и да ги държиш на пълна почивка. Ама те и тогава няма да работят. В кратуните им нещо се е променило завинаги. Това са отпадъци, пълен боклук. За производството е по-добре да се захранват онези, които още работят, а не тези кръшкачи!

До кухненския прозорец започна спор, чуха се викове. Възпитателят разпалено говореше нещо. Началникът на участъка слушаше с недоволен вид, а когато прозвуча името на Макаренко, направо махна с ръка и се отмести настрани.

Всеки от нас се молеше на своя си бог, сектантът — на неговия си. Молехме се да не затварят прозореца, да победи възпитателят. Напрегна се арестантският зов на две дузини хора — и възпитателят победи.

Ние продължавахме да ядем, не искахме да се разделяме с чудото.

Началникът на участъка си извади часовника, но сирената вече виеше — пронизителната лагерна сирена ни викаше на работа.

— Е, работяги — каза новият възпитател, като неуверено изговори ненужната дума в изречението. — Направих, каквото можах.

Издействах нещо за вас. Вашата работа е да отговорите на това с труд и само с труд.

— Ще поработим, гражданино началник — важно изрече бившият помощник на върховния прокурор на СССР, докато си завързваше куртката с мръсен пешкир и докато си вдухваше топъл въздух в ръкавиците.

Вратата се отвори, вътре нахлу бялата пара и ние се изнизахме на студа, за да запомним за цял живот този късмет — или поне да го запомнят онези от нас, на които ще се наложи да живеят. Мразовитото време ни се стори по-леко, по-кротко. Но това не трая дълго. Студът беше твърде сковаващ, за да не ни сложи на място.

Ние пристигнахме в забоя, седнахме в кръг, докато чакаме командира; седнахме на мястото, където едно време бяхме разпалвали огън да се стоплим и да подишаме златния пламък, където си бяхме обгаряли ръкавиците, шапките, панталоните, куртките, ямурлуците, докато напразно се опитваме да се постоплим и да се спасим от студа. Но огънят беше останал далече — ако не се лъжа, в миналата година. През сегашната зима работниците нямаха право да се топлят, топленето остана само за конвоя. Нашият конвой седна, преподреди тлеещите клони на огъня си, раздуха пламъка. Загърна се в кожуха, седна на гредата, облегна си пушката.

Бялата мъгла обкръжаваше забоя, осветен само от светлината на огъня на конвоя. Седящият до мен сектант стана, подмина конвоя и тръгна към мъглата, към небето...

— Стой! Стой!

Конвоят беше добро момче, но си служеше добре с автомата.

— Стой!

После се чу изстрел, сухо прещракване на автомата — сектантът още не беше изчезнал в мъглата, втори изстрел...

— Видя ли сега, тапир такъв — обърна се на апашки жаргон началникът на участъка към старшия възпитател. Те и двамата бяха дошли в забоя. Но възпитателят не посмя да се учуди на убийството, а началникът на участъка не умееше да се учудва на такива неща.

— На ти сега един опит. Гадовете взеха още по-лошо да работят. Един обяд в повече дава повече сили за борба със студа. Запомни, тапир такъв, само студът ги изстисква така, че да работят. Не твоят обяд, не моите шамари, а само студът. Те ръкомахат, за да се стоплят. А

ние им пъхаме в ръцете кирки и лопати — нали им все едно с какво ръкомахат — подлагаме отдолу по една ръчна количка, по един кош, по една тарга и златната мина изпълнява плана. Пуска злато. Тези сега са се нахранили и съвсем няма да работят. Докато не се вкочанят. Тогава ще заразмахват лопатите. Няма смисъл да ги храним. Ти голям балък излезе с този обяд. Но като за първи път ти е простено. Всички сме били такива тапири.

— Не знаех, че са такива гадове — каза възпитателят.

— Следващия път да вярваш на по-големите. Днес вече един е застрелян. Кръшкач. Половин година на аванта яде държавна дажба. Повтори — кръшкач.

— Кръшкач, — повтори възпитателят.

Аз бях до тях, но началството не се притесняваше от мен. Имах законна причина да чакам — бригадирът трябваше да ми доведе нов партньор.

Бригадирът ми доведе Лупилов — бившия помощник на върховния прокурор на Съюза. И ние започнахме да товарим по кошовете взривените камъни — работа, която бяхме извършвали със сектанта.

Връщахме се по познатия път, както винаги, без да сме изпълнили нормата, без да ни е грижа за нормата. Но май mrъзнахме по-малко от обичайното.

Стараехме се да работим, но прекалено голямо беше разстоянието между нашия живот и онова, което можеше да се изрази в цифри, в колички, в проценти от плана. Цифрите бяха кощунство. Обаче за час или два, за никакъв миг нашите сили — душевни и физически — укрепнаха след тази нощна храна.

Изстинал от собствената си догадка, аз разбрах, че това среднощно хранене е дало сили на сектанта да се самоубие. Една порция каша не е достигала на моя партньор, за да се реши да умре — понякога човек трябва да бърза, за да не загуби воля за смърт.

Както винаги наобиколихме печката. Само че днес нямаше кой да пее химни. И аз по-скоро се радвах, че сега има тишина.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.